

Welzijn en schoolprestaties tijdens de eerste lockdown

HOE ZIT DAT MET DE KANSENONGELIJKHEID IN HET ONDERWIJS?

DR. BART VOGELAAR IS UNIVERSITAIR DOCENT BIJ DE AFDELING ONTWIKKELINGS- EN ONDERWIJSPSYCHOLOGIE VAN HET INSTITUUT PSYCHOLOGIE AAN DE UNIVERSITEIT LEIDEN. BARTS ONDERZOEKS-INTERESSES ZIJN DE COGNITIEVE EN INTELLECTUELE ONTWIKKELING VAN KINDEREN, MET FOCUS OP DYNAMISCH TESTEN EN POTENTIEEL OM TE LEREN VAN HOOGBEGAAFDE KINDEREN.

FOTOGRAFIE: TAMMY VAN NERUM

Dat de lockdown en de sluiting van de scholen invloed heeft gehad op kinderen en jongeren is duidelijk. Wetenschappers hebben al veel onderzoek gedaan naar de mogelijke effecten op welzijn, schoolprestaties en kansenongelijkheid. Onderzoeker en universitair docent Bart Vogelaar geeft een overzicht van een aantal van deze onderzoeken.

tekst: Bart Vogelaar

Wat is het afgelopen jaar in alle opzichten een uitzonderlijk jaar geweest! Het is voor ons allen een zwaar jaar geweest. En als dit al voor ons geldt, dan ook zeker voor de jeugd, is een veelgehoorde uitspraak. De effecten van de lockdown en het thuisonderwijs op onze leerlingen zijn veelvuldig onderwerp van gesprek geweest. Zo zou het thuisonderwijs zorgen voor sociale isolatie, stemmings- en angstklachten, en daarnaast de schoolprestaties van leerlingen drukken. Onderzoek naar sluiting van scholen wegens andere redenen, zoals sneeuwval of stakingen, suggereert dat zelfs als scholen slechts voor korte termijn sluiten er al een negatief effect te zien is op schoolprestaties, wat vooral zichtbaar lijkt te zijn onder kinderen uit gezinnen met een lage socio-economische status. Er zijn ook positieve geluiden te horen: er zijn kinderen die aangeven de flexibiliteit van het thuisonderwijs juist te waarderen, of ouders die menen dat hun zoon of dochter gemotiveerder lijkt te zijn voor school dan voorheen.

“

Meer dan 90% van de kinderen en jongeren rapporteerde dat de maatregelen hun dagelijkse leven negatief beïnvloedden.

”

Een van de zorgen van ouders, onderwijsprofessionals en beleidsmakers was dat het thuisonderwijs de kansenongelijkheid die in het onderwijs nog steeds bestaat, zou vergroten. Verschillen in de manier waarop ouders ondersteuning kunnen bieden aan hun kinderen zouden een bijdrage leveren aan verschillen in leeropbrengsten van het thuisonderwijs.

Welbevinden

In eerste instantie waren de geluiden over de effecten van de eerste lockdown op het welbevinden van leerlingen niet alleen negatief. Bruining en collega's (2020) stelden dat de lockdown wellicht kon leiden tot positieve veranderingen in het sociaal welbevinden van kinderen, doordat zij minder sociale en sensorische stress zouden ervaren. Onderzoeksresultaten laten een ander plaatje zien. Luijten en collega's (2020) onderzochten met behulp van vragenlijsten in hoeverre een groep van meer dan 1000 leerlingen tussen 8 en 18 jaar oud afweek van twee vergelijkbare groepen die in 2017 en 2018 zijn bevestigd naar hun welbevinden. De resultaten van de studie lieten duidelijk zien dat leerlingen tijdens de lockdown meer angst- en slaapproblemen rapporteerden dan in 2017 en 2018. De auteurs concludeerden dan ook dat de lockdown een negatief effect had op het welbevinden van kinderen en jongeren. Dit effect leek groter te zijn voor kinderen die opgroeiden in een eenoudergezin, minimaal twee broers of zussen hadden, een vriend of vriendin hadden die besmet was geraakt met COVID-19, of ouders hadden die door de maatregelen problemen op het werk ondervonden. Meer dan 90% van de kinderen en jongeren rapporteerde bovendien dat de maatregelen hun dagelijkse leven negatief beïnvloedden. Ook ouders gaven in een ander onderzoek aan meer angst-, stemmingsproblemen, vijandigheid en interpersoonlijke sensitiviteit te ervaren dan →

voor de lockdown (Achterberg et al., 2020). Achterberg en haar collega's vonden dat de mate waarin ouders en kinderen stress ervoeren, gerelateerd was aan hun copingstrategieën: hoe negatiever de copingstrategieën, hoe meer stress ervaren werd.

Er lijken echter ook positieve effecten te zijn van de lockdown. Onderzoekers vreesden van tevoren dat kinderen in een sociaal isolement terecht zouden komen door de lockdown. Maar ondanks de forse beperkingen op het sociale leven vonden Van de Groep en collega's (2020) dat jongeren meer pro sociaal gedrag lieten zien. In deze studie registreerden de jongeren dagelijks hun activiteiten. De onderzoekers vonden dat zij vaker dan voor de pandemie perspectiefwisselingen lieten zien, meer blij gaven van veerkracht en meer bereidheid lieten zien om aan anderen te geven.

Schoolprestaties

Het kan bijna niet anders dan dat het thuisonderwijs gevolgen heeft gehad voor de schoolprestaties van de leerlingen. Het waren buitengewone omstandigheden: ouders die het thuiswerken veelal moesten combineren met zorg (en parttimeonderwijs) voor hun kinderen, leerkrachten die kampten met een nog zwaardere werklast en steeds veranderende omstandigheden, leerlingen die onderwijs volgden vanuit hun slaapkamer of aan de eettafel. Zo vonden Engzell en collega's (2020) in een uitgebreid onderzoek onder ongeveer

350.000 leerlingen dat de eerste periode van thuisonderwijs resulteerde in een stagnatie van leeropbrengst. De duur van de stagnatie bleek evenredig aan de periode dat de scholen gesloten waren en de leerlingen thuisonderwijs volgden: een periode van 8 weken. Bovendien bleek dat de leeropbrengst zo'n 60% lager was onder leerlingen met lager opgeleide ouders. Deze kansongelijkheid die lijkt te worden vergroot door de thuisonderwijsperiode, blijkt ook op regionaal niveau door te spelen. Zo werd in Amsterdam gevonden dat, afgezet tegen de verwachte leeropbrengsten, het merendeel van de leerlingen in het basisonderwijs een significante achterstand had op de vakken rekenen, begrijpend lezen en technisch lezen (Onderzoek, Informatie en Statistiek, Gemeente Amsterdam, 2020). Vooral kinderen met een hoog risico op achterstand lieten stagnatie zien. Met andere woorden: juist kinderen die al achterliepen, of kinderen met een risico hierop, liepen grotere achterstanden op. Hoger opgeleide ouders hadden vaker het gevoel hun kinderen goed te kunnen helpen met hun schooltaken. Zo wordt gesuggereerd dat de leerlingen die veel ondersteuning hebben gekregen van hun ouders minimaal dezelfde groei in leervorderingen lieten zien als kinderen die minder ondersteuning kregen. De mate waarin kinderen profiteerden van het thuisonderwijs leek dus sterk afhankelijk van de investering en kunde van de ouders.

Scholen zijn zich maar al te bewust van de moeilijkheden die leerlingen en leerkrachten hebben ervaren door de thuisonderwijssituatie. Zij hebben een scala aan interventies, inhaalprogramma's en andere vormen van ondersteuning ontwikkeld. In een onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs (2020) gaf de helft van de onderzochte scholen aan nieuwe maatregelen te hebben genomen om de leerlingen te ondersteunen in hun leerontwikkeling. Meer dan twee derde van de onderzochte scholen bleek daarbij speciaal voor specifieke groepen leerlingen maatregelen te hebben genomen. In totaal hebben de scholen voor zo'n 12% van de leerlingen in het regulier en 23% van de leerlingen in het speciaal basisonderwijs extra inspanningen verricht om de leerlingen op het verwachte niveau te krijgen. Inhaalprogramma's leken, zo blijkt uit een rapport van Kortekaas-Rijlaarsdam, Ehren en Meeter (2020), in het basisonderwijs vooral aangeboden te worden aan leerlingen met een achterstand in taal en rekenen. In het voortgezet onderwijs kregen vooral leerlingen met een achterstand in de kernvakken inhaalprogramma's aan-

“

De mate waarin kinderen profiteren van het thuisonderwijs lijkt sterk afhankelijk van de investering van ouders.

”

geboden. Ook aan leerlingen die Nederlands als tweede taal spreken, werden inhaalprogramma's aangeboden. Of deze programma's voldoende zijn, zal moeten blijken. Ten tijde van het schrijven van deze bijdrage zijn er nog geen onderzoeksresultaten bekend. Ook is het de vraag of de effecten van de eerste lockdown te generaliseren zijn naar de tweede (en aankomende derde?) lockdown in het schooljaar 2020-2021. Zo wordt gesteld dat de tweede lockdown door leerlingen, leerkrachten en ouders veel zwaarder werd gevonden door

gebrek aan perspectief, verlaagde motivatie en een niet aflatend beroep op flexibiliteit.

Hoe nu verder?

Dat de lockdown en het thuisonderwijs inderdaad negatieve effecten lijken te hebben op de schoolprestaties en het welbevinden van de kinderen en jongeren, lijkt overduidelijk, waarbij de kansongelijkheid in het onderwijs zeker niet kleiner lijkt te worden. Er zijn echter ook grote individuele verschillen in de mate waarin leerlingen negatieve effecten ervaren van de lockdown, zoals blijkt uit een studie van Janssen en collega's (2020). Vanuit de zelfbeschikkingstheorie van Deci en Ryan (2000) is het niet vreemd dat leerlingen moeilijkheden ondervinden. Deci en Ryan stellen dat bevrediging van de drie psychologische basisbehoeften (behoefte aan een gevoel van autonomie, competentie en gerelateerdheid) noodzakelijk is voor een intrinsieke motivatie, gezonde sociale ontwikkeling en positief →

welbevinden. In tijden van sociale isolatie lijken deze drie behoeften onder druk te staan. Wellicht dat tegelijkertijd de sleutel tot de oplossing ook te vinden is bij deze drie behoeften.

“

Behoefte aan een gevoel van autonomie, competentie en gerelateerdheid is noodzakelijk voor een intrinsieke motivatie, gezonde sociale ontwikkeling en positief welbevinden

”

Hoewel het een onmogelijke puzzel lijkt, om in zulke tijden aan deze drie behoeften te voldoen, zouden we ons moeten laten inspireren door de veerkracht die onze jongeren hebben laten zien tijdens de pandemie om ons niet uit het veld te laten slaan. Met elkaar in gesprek gaan (gerelateerdheid) over hoe we onderwijs kunnen aanbieden waarbij leerlingen in een bepaalde mate zeggenschap hebben over de inhoud en wijze van leren (autonomie), zich competent genoeg voelen om deze uitdaging aan te gaan én zich verbonden voelen met elkaar en de leerkracht, zou een mooie eerste stap zijn. //

Bronnen:

- Achterberg, M., Dobbelaar, S., & Boer, O., & Crone, E. A. (2021). Perceived stress as mediator for longitudinal effects of the COVID-19 lockdown on wellbeing of parents and children. *Scientific Reports*, 11. doi:10.1038/s41598-021-81720-8.
- Bruining, H., Bartels, M., Polderman, T.J.C., & Popma, A. (2020). COVID-19 and child and adolescent psychiatry: an unexpected blessing for part of our population? *European Child & Adolescent Psychiatry*. doi:10.1007/s00787-020-01578-5
- Engzell, P., Frey, A., & Verhagen, M. D. (2020). Learning loss due to school closures during the COVID-19 pandemic. Doi:10.31235/osf.io/ve4z7
- Eyles, A., Gibbons, S., & Montebruno, P. (2020) *Covid-19 school shutdowns: what will they do to our children's education? CEP Covid-19 Analysis (001)*. London School of Economics and Political Science, London, UK.
- Inspectie van het Onderwijs (2020). *COVID-19-monitor: primair onderwijs (derde meting)*.
- Janssen L. H. C, Kullberg, M. L. J, Verkuil, B., Van Zwieten, N., Wever, M. C. M., Van Houtum, L. A. E. M., et al. (2020). Does the COVID-19 pandemic impact parents' and adolescents' well-being? An EMA-study on daily affect and parenting. *PLoS ONE*, 15(10): e0240962. doi:10.1371/journal.pone.0240962
- Kortekaas-Rijlaarsdam, A. F., Ehren, M., & Meeter, M. (2020). *Eindrapport onderzoek COVID-19 regeling inhaal- en ondersteuningsprogramma's – 1e Fase*. NRO.
- Luijten, M. A. J., van Muilekom, M. M., Teela, L., van Oers, H. A., Terwee, C. B., Zijlmans, J., ... Haverman, L. (2020). The impact of lockdown during the COVID-19 pandemic on mental and social health of children and adolescents. doi:10.1101/2020.11.02.20224667
- Onderzoek, Informatie en Statistiek, Gemeente Amsterdam (2020). *De staat van het Amsterdamse primair onderwijs 2020*
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78. doi:10.1037/0003-066x.55.1.68
- Van de Groep, S., Zanolie, K., Green, K. H., Sweijen, S. W., Crone, E. A. (2020) A daily diary study on adolescents' mood, empathy, and prosocial behavior during the COVID-19 pandemic. *PLoS ONE*, 15(10), e0240349. doi:10.1371/journal.pone.0240349